

№1 тақырып Салықтың және салық салудың түсінігі

Дәріс мақсаты: Салықтың түсінігі және оның нарық жағдайында мемлекет өмірінде алатын орнына талдау жасау

Негізгі ұғымдар: Салық, салықтың экономикалық категориясы, салықтың құқықтық категориясы, мемлекеттік бюджет, материалдық категория.

Салықтардың пайда болуының және дамуының қоғамдық-экономикалық және саяси мән-жайлары. Салықтың заңи айқындамасы мен өзіне тән айрықша белгілері. Салықтардың қаржылық қатынастар жүйесіндегі рөлі мен маңызы. Салық салудың классикалық принциптері. Өркениетті салық салу жүйесінің негізін қалаушылар – А.Смиттің, Д.Рикардоның, Д.Кейнстің, Н.Тургеневтің, М.Сперанскийдің және т.б. салықтар, салық салу жөнінде жасаған тұжырымдары мен ой-пікірлері. Ежелгі Қазақстандағы және одан кейінгі мемлекеттік даму кезеңдеріндегі әл – Фарабидің, Ш.Уәлихановтың, Ы.Алтынсариннің, А.Құнанбаевтың, А.Байтұрсыновтың, А.Бөкейхановтың, М.Шоқайдың, Т.Рысқұловтың экономикалық және құқықтық ілімдері мен көзқарастары. Салықтардың мемлекет қазынасының негізгі бөлігі – мемлекеттік бюджеттің ең басты әрі мол түсім көзі ретіндегі айрықша маңызы, мемлекеттік - құқықтық сипаты және әлеуметтік – экономикалық рөлі.

Салықтардың құқықтық, экономикалық және материалдық категория ретіндегі мән-жайы. Салықтардың басқа салықтық сипаттағы міндетті төлемдермен алымдармен, баждармен және төлемақылармен салыстарғандағы айырмашылығы, ерекшелейтін белгілері. Салық элементтері.

Салықтардың функциялары: маңызы, негізгі түрлері. Салықтардың экономикалық категория ретіндегі өзіне тән қоғамдық бағдарлары: фискальдық, бөлу, реттеу және бақылау – есептеу функциялары. Салықтардың топтастырылуы: оның негіздері, белгілері, топтары, түрлері. Тікелей және жанама салықтар, тұрақты бекітілген және реттеуші салықтар, мемлекеттік және жергілікті деңгейлерде алынатын салықтар, жалпылай және мақсатты салықтар, жүйеленген түрдегі және біржолғы салықтар, үдемелі және шегермелі салықтар, ақшалай және натуралды салықтар.

Алымдар, баждар және төлемақылар салық сипатындағы міндетті төлемдер ретінде: өздеріне тән ерекшеліктері, құқықтық негіздері, алыну деңгейлері.

Салық салу салықтарды белгілеу және алу жөніндегі мемлекеттік қызмет ретінде: маңызы, мақсаты, әдістері, принциптері, құқықтық негіздері. Салық салудың заңи және экономикалық принциптері. Салық салудың ұйымдастырылу сипатындағы принциптері. Мемлекеттің салықтық юрисдикциясының шегі.

Мемлекеттің салық жүйесі: түсінігі, экономикалық мән-жайлары мен заңи негіздері, институттары. Салық жүйесінің қалыптастырылу негізінде жатқан принциптер: салық салуға мемлекеттік - қоғамдық мүдделілік, салық салудың айқындылығы, әділеттілік, бір дүркінділік, біркелкілік және т.б. Ұлттық салық жүйесін өркендеп, дамыған елдердің салық жүйелерімен салыстырғандағы айырмашылықтары. Мемлекеттің салықтық, фискальдық саясатының маңызы. Шет елдердің салық жүйелері, олардың ұлттық экономика жүйесіндегі маңызы. Шет елдердің салық жүйелерінің негізгі экономикалық және саяси - құқықтық сипаттамалары.

Корпорация, Салық салу объектісі. Салық субъектісі. Салық базасын анықтау тәртібі. Салық салынатын табыс. Жылдық жиынтық табыс. Тауарларды, жұмыстарды, қызмет көрсетулерді өткізуден түсетін табыс. Міндеттемелерді есептеп шығарудан түсетін табыстар. Күмәнді міндеттемелер бойынша түсетін табыстар

Корпорациялық табыс салығын төлеушілерге Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі мен мемлекеттік мекемелерді қоспағанда, Қазақстан Республикасының резидент заңды тұлғалары, сондай-ақ Қазақстан Республикасында қызметін [тұрақты мекеме](#) арқылы жүзеге асыратын немесе Қазақстан Республикасындағы көздерден табыс алатын резидент емес заңды тұлғалар (бұдан әрі - салық төлеушілер) жатады.

Салық салу объектілері

- 1) салық салынатын табыс;
- 2) төлем көзінен салық салынатын табыс;

Қазақстан Республикасында қызметін тұрақты мекеме арқылы жүзеге асыратын резидент емес заңды тұлғаның таза табысы корпорациялық табыс салығы салынатын объектілер болып табылады.

Резидент заңды тұлғаның жылдық жиынтық табысы салық кезеңі ішінде Қазақстан Республикасы мен одан тыс жерлерден алынуға тиіс (алынған) табыстардан тұрады.

Тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) өткізуден түскен табыс:

1) тауарлар толық немесе ішінара қайтарылған;

2) мәміле шарттары өзгерген;

3) өткізілген тауарлар (жұмыстар, қызмет көрсетулер) үшін бағалар, өтемдер өзгерген;

4) теңгемен төлеген кезде өткізілген тауарлардың (жұмыстардың, қызмет көрсетулердің) құнындағы айырма алынған жағдайларда түзетілуге тиіс.

Міндеттемелерді есептен шығарудан түсетін табыстарға:

1) салық төлеуші таратылған жағдайда тарату балансы бекітілген сәтте кредитор талап етпеген міндеттемелерді қоса алғанда, салық төлеушінің міндеттемелерін оның кредиторының есептен шығаруы;

2) осы Кодекске сәйкес күмәнді деп танылған міндеттемелерді қоспағанда, Қазақстан Республикасының заң актілерінде белгіленген талап қою мерзімінің өтуіне байланысты міндеттемелерді есептен шығару;

3) сот шешімі бойынша міндеттемелерді есептен шығару жатады.

Корпорациялық табыс салығы салық кезеңі үшін Салық Кодексінде белгіленген ставканы осы Кодекске сәйкес ауыстырылатын залалдар сомасына азайтылған салық салынатын табысқа осы Кодекске сәйкес жүргізілген түзетулерді ескере отырып қолдану жолымен есептеп шығарылады.

Салық төлеушілер корпорациялық табыс салығын төлеуді өзінің тұрып жатқан жері бойынша жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасында қызметін тұрақты мекеме арқылы жүзеге асыратын резидент емес заңды тұлғалар корпорациялық табыс салығын төлеуді тұрақты мекеме орналасқан жер бойынша жүзеге асырады.

Салық төлеушілер корпорациялық табыс салығы бойынша аванстық төлемдерді бюджетке Салық Кодекстің [136-бабында](#) белгіленген салық кезеңі ішінде, осы Кодекстің [126-бабына](#) сәйкес анықталған мөлшерде ағымдағы айдың 20-сынан кешіктірмей ай сайын төлеп тұруға міндетті.

Салық төлеуші салық кезеңінің қорытындысы бойынша корпорациялық табыс салығы бойынша түпкілікті есеп айырысуды (төлемді) декларация тапсыру үшін белгіленген мерзімнен кейін он жұмыс күнінен кешіктірмей жүзеге асырады.

Салық Кодексіне сәйкес айқындалатын салық салу объектілері бар жеке тұлғалар жеке табыс салығын төлеушілер (салық төлеушілер) болып табылады.

Резидент емес жеке тұлғаларға салық салу ерекшеліктері

Резидент емес жеке тұлғалар Салық Кодексында белгіленген жағдайларды қоспағанда, жеке табыс салығы бойынша салықты есептеп, төлейді және жеке табыс салығы бойынша салық декларациясын табыс етеді.

Салық салу объектілері

Жеке табыс салығы салынатын объектілер мыналар:

- 1) төлем көзінен салық салынатын табыстар;
- 2) төлем көзінен салық салынбайтын табыстар.

Салық төлеушінің төлем көзінен салық салынатын табыстарына:

- 1) қызметкердің табысы;
- 2) біржолғы төлемдерден алынған табыс;
- 3) жинақтаушы зейнетақы қорларынан берілетін зейнетақы төлемдері;
- 4) дивидендтер, [сыйақылар](#), [ұтыстар](#) түріндегі табыс;
- 5) стипендиялар;
- 6) жинақтаушы сақтандыру шарттары бойынша табысы жатады.

Қызметкердің жұмыс беруші есептеген, Салық Кодекста көзделген салық шегерімдері сомасына азайтылған табыстары төлем көзінен салық салынатын табысы болып табылады.

Жұмыс беруші материалдық, әлеуметтік игіліктер немесе өзге де материалдық пайда түрінде берген табыстарды қоса алғанда, жұмыс беруші төлейтін ақшалай немесе заттай нысандағы кез келген табыстар қызметкердің табыстарына жатады.

Қосылған құн салығы тауарларды (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) өндіру және олардың айналысы процесінде қосылған, оларды өткізу бойынша салық салынатын айналым құнының бір бөлігін бюджетке аударуды, сондай-ақ Қазақстан Республикасының аумағындағы тауарлар импорты кезіндегі аударымды білдіреді. Салық салынатын айналым бойынша бюджетке төленуге тиісті қосылған құн салығы сатылған тауарлар (жұмыстар, қызмет көрсетулер) үшін есептелген қосылған құн салығының сомасы мен алынған тауарлар (жұмыстар, қызмет көрсетулер) үшін төленуге тиісті қосылған құн салығының сомасы арасындағы айырма ретінде айқындалады.

Салық салу объектілері

1) салық салынатын айналым;

2) салық салынатын импорт қосылған құн салығын салу объектілері болып табылады.

Төлеушілер:

қосылған құн салығы бойынша есепке тұрған мынадай тұлғалар:

жеке кәсіпкерлер;

мемлекеттік мекемелерді қоспағанда, заңды тұлғалар;

қызметін Қазақстан Республикасында тұрақты мекеме арқылы жүзеге асыратын резидент еместер;

заңды тұлғаның осы қосылған құн салығын дербес төлеушілер ретінде танылған құрылымдық бөлімшелері қосылған құн салығын төлеушілер болып табылады.

Тауарлар импорты кезінде қосылған құн салығын төлеушілер Қазақстан Республикасының кеден [заңдарына](#) сәйкес осы тауарларды Қазақстан Республикасының аумағына импорттайтын тұлғалар болып табылады.

Қазақстан Республикасының аумағында өндірілген және Қазақстан Республикасының аумағына импортталатын тауарларға, сондай-ақ тізбесі заңи анықталған қызмет түрлеріне акциз салынады.

Төлеушілер:

1) Қазақстан Республикасының аумағында акцизделетін тауарлар шығаратын;

2) акцизделген тауарларды Қазақстан Республикасының кедендік аумағына импорттайтын;

3) Қазақстан Республикасының аумағында бензинді (авиациялық бензинді қоспағанда) және дизель отынын көтерме, бөлшек саудада өткізуді жүзеге асыратын;

4) егер Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес бұрын Қазақстан Республикасының аумағында аталған тауарлар бойынша акциз төленбесе, конкурстық массаны, тәркіленген, иесі жоқ акцизделетін тауарларды, сондай-ақ мұрагерлік құқығы бойынша мемлекетке өткен және Қазақстан Республикасының аумағында мемлекет меншігіне өтеусіз берілген акцизделетін тауарларды өткізуді жүзеге асыратын;

5) Қазақстан Республикасының аумағында қызметтің акцизделетін түрлерін жүзеге асыратын жеке және заңды тұлғалар акциз төлеушілер болып табылады.

резидент емес заңды тұлғалар және олардың құрылымдық бөлімшелері де акциз төлеушілер болып табылады.

Әлеуметтік салық төлеушілері:

1) бюджетпен есеп айырысуды біржолғы талон негізінде жүзеге асыратындарды қоспағанда, жеке кәсіпкерлер;

2) жеке нотариустар, адвокаттар;

3) Қазақстан Республикасының резиденті - заңды тұлғалар;

4) Қазақстан Республикасында қызметін тұрақты мекемелер, филиалдар мен өкілдіктер арқылы жүзеге асыратын резидент емес әлеуметтік салық төлеушілер болып табылады.

Резидент заңды тұлғаның шешімі бойынша оның құрылымдық бөлімшелері әлеуметтік салық төлеушілер ретінде қарастырылуы мүмкін.